

ІННОВАЦІЙНІ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ГРОМАД У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Омельяненко О. М.

*доктор філософії, старший науковий співробітник
Інститут економіки промисловості
Національної академії наук України
м. Київ, Україна
Сумський державний педагогічний університет
м. Суми, Україна*

Омельяненко В. А.

*доктор економічних наук, професор
Інститут економіки промисловості
Національної академії наук України
м. Київ, Україна
Сумський державний педагогічний університет
м. Суми, Україна*

Концепція розвитку життєвого простору громад у післявоєнний період має базуватися на інтегрованому використанні локальних ресурсів. Це означає, що громадяни, їх знання, підприємства, культурна спадщина, природа та інфраструктура мають бути активною основою відбудови.

У сучасних умовах трансформації територіального розвитку життєвий простір громади перестає розглядатися виключно як фізична територія проживання. Натомість він постає як інтегрована система, що поєднує соціальні, економічні, екологічні та психологічні виміри. У межах дослідження пропонується впровадження елементів низки інноваційних концепцій життєвого простору, що формують нову модель функціонування громади:

1. Концепція відновлювального (resilience-oriented) життєвого простору розглядає його як середовище, здатне не лише забезпечувати базові потреби, а й відновлювати фізичний і психологічний стан людини в умовах кризи. У цьому контексті територія виступає як інфраструктура стійкості, що поєднує природні елементи, соціальну взаємодію та практичну діяльність.

2. Концепція продуктивного життєвого простору. На відміну від традиційного поділу на «житлову» і «виробничу» території, пропонується модель, у якій життєвий простір є одночасно місцем проживання, взаємодії та створення економічної цінності.

3. Концепція співтвореного (co-created) простору розглядає формування життєвого простору не лише через адміністративні рішення, а й через безпосередню участь мешканців. У межах цього передбачається залучення ВПО та місцевих жителів до планування, створення та підтримки екотериторії.

4. Концепція навчального (learning space) середовища, в рамках якої громада розглядається як простір безперервного навчання, де знання формуються через практичну діяльність, й виконує функцію «живої лабораторії», де мешканці отримують прикладні навички для самоорганізації.

5. Концепція циркулярного (замкненого) простору ресурсів, в рамках якої життєвий простір організовується за принципами замкнених ресурсних циклів, в яких ресурси максимально повторно використовуються.

При поєднанні цих концепцій життєвий простір громади трансформується з пасивного середовища проживання у динамічну систему, що одночасно виконує функції відновлення, виробництва, навчання та соціальної інтеграції. Запропонована модель має потенціал до масштабування та може бути розглянута як універсальний інструмент відновлення в умовах післякризового розвитку.

В Україні це означає поєднання міжнародних та державних програм відбудови з ініціативами місцевих громад, створення прозорої координації процесів і врахування власних можливостей (внутрішні ресурси). У даній концепції враховано сучасні підходи до повоєнного відновлення, зокрема принцип залучення громад до прийняття рішень, інтеграцію соціальних, економічних і просторових рішень й розробку сценаріїв. Основна ідея полягає в тому, щоб через активізацію соціальних мереж і людського капіталу, підтримку місцевого бізнесу та збереження культурно-природних ресурсів створити довготривалу платформу сталого розвитку.

Післявоєнне відновлення України має бути багатокомпонентним та спланованим. Український План Відновлення пропонує комплекс національних програм (енергонезалежність, цифрова держава, оборона, відбудова міст тощо) і закладає принципи «швидкого старту», «інтеграції в ЄС» та «відбудови краще, ніж було». Зростає роль місцевого самоврядування, бо громади разом із національними структурами мають спільно формувати програми відбудови, де традиційна інфраструктура доповнюється зеленою енергетикою, енергоефективним будівництвом, «софт інфраструктурою» і цифровими послугами. Слід врахувати досвід Helvetas в Україні, наприклад, ініціатива «локалізації» передачі знань і ресурсів безпосередньо громадам показала, що відновлення, сплановане людьми, дає відчутні результати. Таким чином, в українському контексті слід поєднати стандарти «відбудови за найвищими нормами» з акцентом на наявні можливості громад.

Громади володіють багатими внутрішніми ресурсами, які варто активно використовувати в процесах відновлення. У багатьох громадах уже функціонують неформальні мережі волонтерів, громадських ініціатив і онлайн-спільнот, що об'єднують мешканців. Такі мережі демонструють високу мобільність, здатність до швидкого поширення інформації та формування локальних рішень, що є особливо цінним в умовах кризових викликів. Водночас для забезпечення довготривалого ефекту їх доцільно інтегрувати у формалізовані механізми управління розвитком громади. Інституціоналізація таких ініціатив у межах стратегій відновлення, зокрема через включення до консультативно-дорадчих органів, робочих груп, програм участі та локальних партнерств, дозволить перетворити їх із ситуативного ресурсу на сталий елемент системи управління. Це сприятиме підвищенню ефективності прийняття рішень, посиленню прозорості процесів відбудови та формуванню стійких горизонтальних зв'язків у громаді.

Успішне відновлення передбачає комплексний «проектний» підхід, де кожне рішення узгоджене в єдиному просторі. Соціальні ініціативи (відновлення дитячих садків, медпунктів, формування молодіжних рад) мають співпадати з економічними діями (реконструкція підприємств, старт бізнес-інкубаторів, залучення інвестицій) та просторовим плануванням (реконструкція доріг і мереж, будівництво громадських просторів, збереження зелених зон). Наприклад, місцеві консультанти з розвитку підтверджують, що громади потребують довгострокових програм, що поєднують розбудову інфраструктури, освіти, культуру й створення робочих місць.

Інтеграція означає також баланс між «традиційними» матеріальними об'єктами та нематеріальними активами: наприклад, ремонт школи пов'язаний із залученням місцевих батьків та вчителів до планування, створенням інноваційного освітнього простору та одразу поширенням інформації у місцевих групах. Таким чином, нові публічні простори розглядаються не лише як фізичні об'єкти, а як майданчики для економічної активності (ринок, коворкінг) і соціальної взаємодії (спортивні майданчики, культурні центри).

Можливі шляхи відновлення життєвого простору громад можна окреслити кількома сценаріями. Мінімальний сценарій (так званий «виживальний») – це відновлення зосереджується лише на критичних речах: базовому житлі, ремонті критичної інфраструктури, тимчасовому житлі для ВПО. Він передбачає дуже обмежене фінансування і в основному волонтерську та донорську підтримку. У цьому випадку ризик, що люди не повертатимуться через брак комфортних умов, досить високий. Реалістичний сценарій – оптимістичний, але помірний: передбачає планомірне відновлення упродовж 5–7 років, активну участь місцевих підприємств і громад, залучення приватних інвестицій і міжнародних

грантів. Тут громади проводять аудит ресурсів (наприклад, оцінюють потенційні об'єми відновлення житла) та запускають проєкти за принципом «реконструкція + інновація»: наприклад, модернізують енергомережі, поєднуючи ремонт будинків з утепленням. Амбітний сценарій передбачає значну державну та іноземну допомогу та характеризується локальними проєктами. Це може бути комплексна модернізація громад із впровадженням «зелених» технологій, створенням індустріальних парків і модернізацією транспорту. При такому сценарії життєвий простір громади формуватиметься за принципом «краще, ніж було»: реконструкція шкіл супроводжуватиметься модернізацією ІТ-інфраструктури, дороги – будівництвом поблизу сервісних центрів, житло – енергоефективними рішеннями.

Дослідження виконано за рахунок коштів гранту Президента України, наданого Національним фондом досліджень України на реалізацію проєкту 2025.05/0021 «Інноваційні стратегії розвитку резиліентності громад: поєднання організації життєвого простору, розвитку людського капіталу та соціального партнерства для відновлення постконфліктних територій».

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-1-58>

ЦИФРОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Перегуда Ю. А.

доктор економічних наук, доцент,

доцент кафедри глобальної економіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України;

заступник завідувача кафедри організації туристичної діяльності,

професор кафедри організації туристичної діяльності

Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу

Міжрегіональної академії управління персоналом

Євроінтеграція аграрного сектору України у 2026 р. увійшла у фазу, коли її практичний зміст дедалі виразніше визначається не загальними політичними деклараціями, а сукупністю конкретних інституційних, цифрових і фінансових рішень. У науковому дискурсі цифровізація аграрної політики, інституційна модернізація сектору та перебудова механізмів підтримки розглядаються як взаємопов'язані процеси, від яких залежить